

Antalya-Merkez Şarampol/Osmaniye Camii*
Şarampol / Osmaniye Mosque in Antalya

Doç. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ
(ORCID: 0000-0002-9029-3614)
Süleyman Demirel Üniversitesi - Isparta

Öz: Çalışmamız, Antalya merkezde yer alan Şarampol/Osmaniye Camii üzerine, bir tanıtım ve belgeleme niteliğindedir. Şarampol/Osmaniye Camii, mevcut kaynaklar ve kitabesine göre; XX. yüzyıl başlarında inşa edilen son dönem Osmanlı camiidir. Yapının ilk inşa dönemine ait bilgilerin yetersiz olması nedeniyle tam olarak çözümlemesi yapılamamaktadır. 1940'lı yıllardan günümüze kadar birçok onarım gören yapının ilk inşa dönemine ait olabilecek tek mimari unsuru minare ve cephelerde yer alan alt kat pencereleridir.

Günümüzdeki mevcut yapı; kuzey-güney doğrultusunda, tek mekânlı, dikdörtgen bir mekân kurgusuna sahiptir. Son cemaat yeri, avlusu, minaresi ve sosyal mekânları bulunan caminin; örtü sistemi, dört yöne eğimli kırma çatıdır. Osmanlı dini mimarisinin son dönem örneklerinden sayılan Şarampol/Osmaniye Camii aynı zamanda da bu dönemin taşradaki son temsilcisi sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Şarampol/Osmaniye Camii, Son Dönem Osmanlı Dini Mimarisi

Abstract: Our study is a presentation and documentation on Şarampol/Osmaniye Mosque located in the center of Antalya. According to current resources and inscriptions Şarampol/ Osmaniye Mosque, is a recent epoch mosque built in the beginning of the 20th century. Due to insufficient information on the early period of the structure, it can't be analysed fully. The only architectural components of the structure which has been restored many times since 1940s are the minaret and the sub-floor windows.

Today's existing structure has a rectangular space fiction in the north-south direction with a single location. The cover system of the mosque, having the last congregation location, the courtyard, the mosque's minaret and social venues, is jerkin head roof which has slope towards four sides. Şarampol/ Osmaniye Mosque which can be regarded as a recent epoch example of Ottoman religious architecture can at the same time be regarded as the last representative of this period in country.

Key Words: Antalya, Şarampol/Osmaniye Mosque, Recent epoch Ottoman religious architecture

Giriş

Antalya, Akdeniz Bölgesi'nin güneydoğusunda yer alıp doğusunda Manavgat, Alanya, kuzeyinde Isparta, kuzeybatısında Korkuteli ve Burdur, güneybatısında Kemer kent yerleşimleriyle çevrilidir.¹

*Bu çalışma, Multidisipliner Uluslararası Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu 8-10 Kasım 2016 Girne/Kıbrıs'ta sunulmuş, özet bildiri olarak yayımlanmıştır. Genişletilmiş ve eklemeler yapılarak yayına verilmiştir.

¹Hüseyin Saraçoğlu, *Akdeniz Bölgesi, III*, İstanbul 1968.

Arkeolojik veriler ve yazılı kaynaklara göre; Anadolu'nun en eski yerleşme bölgelerinden biri olan Antalya'nın tarihi, insanlık tarihinin başladığı prehistorik çağlara kadar uzanır.² Kent, tarihsel süreç içerisinde; *Attaleia, Attalia, Atalla, Sattalla, Atale, Ataliyye, Etaliyye, Adalin, Adalya, Antâliyye* gibi birçok farklı isimle anılmıştır.³ M.Ö. VII.-IV. yüzyıllar arası bölgede; Lidyalılar, Persler ve Büyük İskender'in hâkimiyeti söz konusudur. Kentte; M.Ö. 301-188'de Selevkos Krallığına bağlı Pleistarkos Devlet Yönetimi, M.Ö. III. yüzyılda Bergama Krallığı, M.Ö. 188-65'de Pamfilya Korsanları, M.Ö. 65-M.S. 395'de Roma Dönemleri ve sonrasında da Bizans Egemenliği başlar.⁴ 860 yılında, Halife Mütevekkilin donanma kumandanı Fazl b. Karin kenti, kısa süreli olsa Bizanslılardan alır.⁵

1- İlk Türk Yerleşmesinden Günümüze Antalya

XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun fethine girişen Türklerin hızla batıya doğru ilerlemesi sonucu Antalya, Süleyman Şah döneminde kısa süreli fethedilmesiyle 1103 yılına kadar Selçukluların hâkimiyetinde kalır.⁶ Bu yıldan sonra tekrar Bizans hâkimiyetine giren kent, sonraki yıllarda da Bizans ve Türkler arasında birkaç defa el değiştirdiği bilinir. Bu dönemlerde Antalya; önemli bir ticaret limanı konumunda yer alıp Avrupa ve Mısır ticaret gemilerinin önemli uğrak yeridir.

1181 yılında, II. Kılıçarslan'ın kenti alma girişimi başarılı olmaz. Latin İstilasıyla ele geçirilen İstanbul'dan sonra Bizans İmparatorluğu taksim edilince, kent; Aldobrandini adlı bir İtalyan'ın yönetimine geçer.⁷ Anadolu Selçuklu Sultanı I. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde şehir kuşatılıp abluka altına alınarak, 5 Mart 1207'de fethedilir. Kent, yönetimi Atabey Mübârizüd-din Ertokuş'a verilmesiyle, Anadolu Selçuklularının tamamen egemenliği altına girer.⁸

1243 Köseadağ Savaşı sonrası Moğol istilasıyla Anadolu'da önemli bir otorite boşluğu oluşur. Bu dönemde kent; Isparta ve Antalya arasında Teke Aşireti'nin bir kolu olan Hamidoğulları Beyliğinin egemenliğine girer. Antalya'yı ele geçiren Hamidoğlu Dündar Bey, kentin yönetimini, kardeşi Yunus Bey'e bırakmasıyla burası; Hamidoğulları'nın bir kolu olan Tekelioğulları adıyla anılır.⁹ Yunus Bey'den sonra yerine geçen oğlu Mahmud Bey; 1324 yılında İlhanlıların Anadolu valisi Demirtaş'ın önünden kaçan ve Antalya'ya sığınan amcası Dündar'ı, Moğollara teslim ederek ölümüne sebep olur. Ancak, üç yıl sonra Demirtaş Mısır'a iltica edince onunla iş birliği yapan Mahmud Bey, Memlûk sultanına sığınmak zorunda kalır. Antalya'nın yönetimi ise; Mahmud Bey'in kardeşi, İstanos (Korkud-ili) Emîri Hızır Bey'in eline geçer. Hızır Bey'den sonra yönetime geçen Mübârizüddin Mehmed Bey'in, Kıbrıslı Latinlerle mücadelesi başlar. Kıbrıs Kralı Pierre, 24 Ağustos 1361 yılında şehri ele geçirerek Tekeoğulları'nı geriye çekilmeye mecbur eder. Mehmed Bey, uzun mücadeleler sonrası 1373 yılında kenti tekrar ele geçirir.¹⁰

²Fürüzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, T.T.K. Yayınları, Ankara 1987, s.9-12; Fikri Erten, *Antalya Vilayeti Tarihi*, İstanbul 1940, s.3-6.

³Feridun Emecen, "Antalya", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi/3*, İstanbul 1991, s.232-233.

⁴Erten, *a.g.e.*, s.23-29.

⁵Besim, "Antalya", *İslam Ansiklopedisi, 1*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1993, s.460; Emecen, *a.g.m.*, s.233; Erten, *a.g.e.*, s.29-30.

⁶Erten, *a.g.e.*, s.31; Emecen, *a.g.m.*, s.233.

⁷Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, Ankara 1990, s.119.

⁸Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993, s.283-285.

⁹Sait Kofoglu, *Hamidoğulları Beyliği*, T.T.K. Yayınları, Ankara 2006.

¹⁰Erten, *a.g.e.*, s.82-85; *Yurt Ansiklopedisi*, "Antalya", II, İstanbul 1987.

1391 yılında, Tekeoğulları Mehmed Bey'in oğlu Osman Bey zamanında Antalya'nın yönetimi, Yıldırım Bayezid'in girişimleriyle, Firuz Bey'e verilir.¹¹ 1402 Ankara Savaşı sonrası Tekelioğulları ve Karamoğulları'nın Antalya'yı yeniden ele geçirme mücadeleleri sonuçsuz kalınca kent; Osmanlı yönetimine ait Anadolu eyaletinin Teke Sancağı merkezi olur. 1426 yılında da Antalya ve çevresi tamamen Osmanlı Devletine bağlanır.¹² Sultan Abdülmecid döneminde çıkarılmaya başlanan salnamelerde de, Antalya; Konya'ya bağlı "Teke Sancağı" adıyla geçmektedir.¹³

I. Dünya Savaşı öncesi Antalya Sancağı, bağımsız bir sancak olarak yer alır. Kent, Milli Mücadele döneminde, 29 Nisan 1919'da Mondros Mütarekesi uyarınca İtalyan işgaline uğrar. İki yıl kadar süren bu işgal sonrası İtalyanlar, 1 Haziran 1921'de şehri terk eder. Kurtuluş Savaşı sonrası Cumhuriyet döneminde de Antalya il merkezi olur.¹⁴

2- Kentsel Gelişim

İnsanlık tarihinin erken evrelerine kadar uzanan kentin yerleşik hayat kültürü, M.Ö. VIII. yüzyıllara kadar inmektedir. M.Ö. III. yüzyılda Antalya'nın batı kesimi Bergama Kralı II. Attalos'un yönetimine geçer ve bölge "Attalia" adıyla yer alıp günümüzdeki kentin temellerini oluşturur.¹⁵ M.Ö. I. yüzyıl başlarında Bergama Krallığına ait bu toprakların hâkimiyeti Romalılara geçince, Antalya ve civarında yer alan limanların birçoğu Pamphylia korsanlarının nüfuzuna girer. M.Ö. 79 yılında Roma Konsülü P. Servilius kentte hâkimiyeti sağlayıp surları tahkim ettirir. Roma yönetiminde Antalya, gelişerek önemli bir ticaret merkezi haline gelir. Bizans döneminde ise ekonomik faaliyetlerin önem kazandığı bir liman kenti olma özelliğini devam ettirir. Bu özelliği kentin cazibesini artırır ve VII. yüzyıldan itibaren de Arap akınlarına uğramasına neden olur.¹⁶

Ekonomik açıdan, kentin ilkçağlardan günümüze önemli bir liman şehri olmasıyla özellikle deniz ticareti önemlidir. Bizans döneminde önemli bir liman kenti olan Antalya'da, yoğunlukla Venedikli tüccarlar faaliyet gösteriyorlardı. Venediklilerin bu durumu Selçuklu hâkimiyeti sırasında da devam etmiştir.¹⁷ Deniz ticareti yoluyla getirilen malların karayoluyla Anadolu'nun iç kesimlerine, buradan da yurt dışına gönderilmesi her dönemde kentin zengin bir ticari faaliyetinin oluşmasına yol açmıştır.¹⁸ Özellikle, Anadolu Selçuklular döneminde kent, karayoluna bağlı ticari hareketliliğin etkin olduğu liman merkezi durumundadır.¹⁹ Liman ticareti, büyük ölçüde Mısır ile Antalya arasında yer almaktaydı. Mısır'dan baharat, keten, şeker gibi maddeler geliyor, Antalya'dan ise meşe palamudu, kitre zamkı, şap, kereste, zift gibi sanayi malları dışarıya gönderiliyordu. Batıdan ise, Antalya'ya Avrupa malı kumaşlar geliyordu.²⁰

Bizans döneminde Antalya, fizikî yönden pek gelişme gösteremez. Kentin, Helenistik döneme ait doğu kesimleri surlarla çevrilerek şehre katılır. X. yüzyılda ise kara tarafına ikinci

¹¹ Behset Karaca, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2002, s.43.

¹² Erten, *a.g.e.*, s.89-95; Karaca, *a.g.e.*, s.44-45.

¹³ Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985, s.29.

¹⁴ Yurt Ansiklopedisi, *a.g.m.*, 1982.

¹⁵ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, (Çev.: Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993, s.195.

¹⁶ Darkot, *a.g.m.*, s.460-461.

¹⁷ Abdulkadir Yuvalı, "Türkiye Selçuklular Döneminde Antalya'da Ticari Hayat", *Antalya IV. Selçuklu Semineri (Bildiriler) 13-14 Mart 1992*, Antalya 1993, s. 94-98.

¹⁸ Yuvalı, *a.g.m.*, s.94-98.

¹⁹ Aynur Durukan, "Selçuklular Döneminde Ticaret Hayatı Ve Antalya", *Antalya 3. Selçuklu Semineri, 10-11 Şubat 1989, "Bildiriler"*, İstanbul 1989, s.50-53.

²⁰ Turan, *a.g.e.*, s.97-101; Karaca, *a.g.e.*, s.108-109.

bir sur yapılarak şehrin gelişimi ve yapılaşması sağlanarak liman ve çevresi bir iç kale durumuna getirilir.²¹

Selçuklu döneminde yöreyi ziyaret eden Arap seyyahlara göre; kentin etrafı üç kat surlarla çevrili, bahçelik, mamur bir şehir ve ticaret limanı olması sebebiyle de etnik bakımdan karışık bir nüfusun olduğunu belirtmişlerdir. Söz konusu etnik yapı içerisinde, Rumlar, Yahudiler ile Arap ve Avrupalı tüccarlar yer almaktaydı.²²

Vali Mübârizüd-din Ertokuş dönemi kente; kadı, imam, müezzin ve hatip görevlendirilmiş, kalenin surları onarılmış ve bir de mescit yaptırılmıştır.²³ Türk Dönemi Antalya'sında, ekonomik hayatın kentsel gelişimdeki en önemli kuruluşu Ahiler olmuştur.²⁴ 1335–1340 yıllarında Antalya'yı ziyaret eden İbn Batûta'nın kentle ilgili naklettikleri, kentin sosyo-kültürel tarihi hakkındaki son derece değerli bilgilerdir. İbn Batûta:

“Kent halkı, ırk ve dinlerine göre ayrı ayrı mahallelere yerleşmişler. Hıristiyan tüccarlar Mina adıyla anılan mahallede otururlar. Bu mahallenin çevresini bir sur kuşatmakta ve Cuma vakti geceleri surun kapıları kapatılmaktadır. Rumlar başka bir mahallede kendi başlarına otururlar. Onların buldukları yer de bir surla çevrili. Yahudilerin de yine kendilerine ait, surla çevrili bir mahallesi vardır. Müslüman ahaliye gelince, bunlar asıl büyük şehirlerde yaşamaktadırlar. Burası bir Cuma mescidi ve medrese ile birçok hamamı, zengin ve tertipli büyük çarşıları ihtiva etmektedir. Şehrin çevresini, yukarıda kaydettiğimiz bütün mahalleleri de içine alan büyük bir sur kuşatır” şeklinde kenti ifade etmektedir.²⁵

Anadolu Selçuklu Dönemindeki imar faaliyetleri, kentin her alanda gelişmesinin önemli bir göstergesidir. Bu dönemde inşa edilen önemli yapılardan bazıları şunlardır:²⁶ Yivli Minare Külliyesi (Ulu Camii, Medrese, Hamam, Atabey Armağan Medresesi (1236), Mevlevihane (XVIII. yüzyıl) Zincir Kıran Mehmed Bey Türbesi (1377), Nigar Hanım Türbesi), Hanlar (Şerefzahan, Alarahan, Kırkgözhane, Evdirhan, Kargıhan v.b), Karatay Medresesi, Ahi Yusuf Mescidi ve Türbesi (1249), Şeyh Şücaeddin Türbesi (1238).

Osmanlı Döneminde kent, fiziki açıdan gelişerek sur dışına çıkmaya başlar. Çarşı ve pazarların sur dışında yer alması bu gelişimin önemli etkenidir. 1455 tarihli tahrirlere göre Antalya'da, en az 100 dükkân bulunduğu ifade edilmektedir. Bu dönemde kentte; Hacı Balaban Mescidi ve Medresesi, Teke Bey Türbesi, Arap Reis Mescidi, Liman Mescidi, Ahî Yûsuf Mescidi yer alıp dört zaviye ve bazı kilise vakıflarından da söz edilmektedir.²⁷

XVI. yüzyılın ilk yarısında şehirde; 22 Müslüman, 2 gayri müslim mahallesi yer aldığı ifade edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında kent, orta büyüklükte bir yerleşim birimidir. Cami-i Atfık, Câmî-i Cedîd ve Bali Bey Camileri, 18 mescit, bir imaret, bir muallimhane, dört hamam varlığından söz edilir. Bu dönemde kentte, 2800 civarı Müslüman, 600 kadar da Hıristiyan ve Yahudi nüfus mevcuttur. Kentte yaşayan Hıristiyanların çoğu, kale tamir ve bakım hizmetlerinden sorumlu olup bunun karşılığında da her çeşit vergiden muaf tutulmuşlardır.

²¹Emecen, *a.g.m.*, s.234.

²²Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 1990, s.109-113; Karaca, *a.g.e.*, s.127-128.

²³Baykara, *a.g.e.*, s.110.

²⁴Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, T.T.K. Yayınları, Ankara 1989; Mehmet Şeker, *İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*, Ankara 1993.

²⁵İsmet Parmaksızoğlu, *İbn Batuta Seyahatnamesi*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1989, s.6-7; Şeker, *a.g.e.*, s.14,34,60.

²⁶Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler,I*, V.G.M. Yayınları, Ankara 1983, s.525–582; Erten, *a.g.e.*, s.63–79.

²⁷Emecen, *a.g.m.*, s.234.

XVI. yüzyılın son çeyreğinde ise Antalya sur dışına taşan gelişmiş bir şehir durumundadır. Nitekim 1588 yılında kentte, 39 Müslüman, iki gayri müslim mahallede 4000'i aşkın nüfus yer almaktadır. Bu nüfusun 3500 kadarını Müslümanlar, diğer kısmını ise Hıristiyan ve Yahudiler oluşturuyordu. 1588'de cami sayısı değişmemekle birlikte mescidler yirmi dokuza yükselmiş ve yeni kurulan mahalleler de bu mescitlerin çevresinde yer almıştır.²⁸

XVII. yüzyılda Antalya, büyük ölçüde surlar dışına taşmış büyükçe bir şehir durumundadır. Bu yüzyılda Antalya'yı gezen Evliya Çelebi, kenti; kale içinde dört, dışında ise yirmi dört mahallesi bulunan büyük bir şehir olarak tanıtır. Kale içinde 3000 kadar kiremit örtülü ev ile 600'ü kale içinde, 500'ü de kale dışında olmak üzere 1100 dükkânın yer aldığını ifade etmektedir. Ayrıca, beşi kale içinde yer alan 11 cami, birçok mescit, 7 medrese, 17 sıbyan mektebi, 7 tekke, 8 hamam ve birçok han bulunduğunu söylemektedir. Kaleden övgüyle bahsedip burada 150 Müslüman ve 150 gayri müslim muhafızın görev yaptığını, şehir halkının ticaretle uğraştığını, limon, turunc gibi narenciye mahsullerinin çok meşhur olduğunu, limanının mahfuz ve 200 küçük gemi alabilecek kapasitede bulunduğunu belirtir.²⁹

Kentte, Osmanlı dönemi inşa edilen önemli eserlerden bazıları şunlardır:³⁰ Muratpaşa Mahallesi'nde yer alan, XVI. yüzyıla ait Balıbey Camii, İskele Camii, Kuyucu Murat Paşa Camii (1570), XVII. yüzyılda yapıldığı öne sürülen Tekeli Mehmet Paşa Camii, Varsaklı Camii, Şeyh Sinan Camii, Müsellim Camii, Korkut (Kesik Minare) Camii.

Osmanlı idarî teşkilâtında Antalya'nın merkez olduğu Teke sancağı, Teke-ili olarak geçip Anadolu eyaletine bağlıdır. Ancak bazı araştırmacılar buraya Antâliyye Sancağı olarak da söylendiğini ifade etmektedirler. Sancak, XVI. yüzyılda; Antalya, Finike, Elmalı, Kaş, Karahisâr-ı Teke, Kalkanlı adlı altı kazadan oluşup XVII. yüzyılda ise kaza sayısı sekize ulaşır. XVIII. yüzyılda bu durumunu koruyan sancak, XIX. yüzyılda yeni kurulan Konya vilâyetine bağlanıp Teke (Antalya), Elmalı, Alâiye, Akseki ve Kaş adlarında beş kazası vardır.³¹

XIX. yüzyıl sonunda Konya Vilayetine bağlı bir sancak olan Antalya; idari bakımdan, 5 kaza ve 9 nahiyesi yer almaktadır. Toplam köy sayısı 549 olup toplam nüfusu 224 bin civarındadır. Bu nüfusun 15 binini Yörükler oluşturmaktadır. 1840 tarihli Hazine-i Evrak kaydında yer alan bir belgeye göre; Antalya Kalesi içindeki yerlerin iskânları yetersiz olduğundan, sur dışında bir mahalle kurulması ve oraya bir kapı açılması ile kiliselerin onarılması hakkındaki yazıdan hareketle; buraya sürekli değişik dinlerden, değişik yerlerden insanların gelerek yerleştikleri anlaşılmaktadır.³²

XIX. yüzyıl sonunda Antalya Sancağı'nda eğitim ve öğretim faaliyetleri, 2 bin 600 öğrencinin devam ettiği 50 okulla sürdürüldüğü ifade edilmektedir. 1890'lı yıllarda, V. Cuinet'ye göre; Antalya'da 2000 öğrenci eğitim görüyor, bir rüştiye, bir idadî, bir kız mektebi ve otuz yedi ilkokul bulunuyordu. Ayrıca Hıristiyanların da kendilerine ait mektepleri vardı.³³

²⁸Emecen, *a.g.m.*, s.235.

²⁹Mehmed Zillioğlu, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi, XIII.*, (Yayınlayan; Zuhuri Danışman), İstanbul 1971, s.460-461.

³⁰Komisyon, *a.g.e.*, s.543-576; Erten, *a.g.e.*, s.103-104.

³¹Karaca, *a.g.e.*, s.69-70.

³²Tuğlacı, *a.g.e.*, s.29-30.

³³Emecen, *a.g.m.*, s.236.

3- Nüfus Gelişimi

Antalya'nın Türk hâkimiyetine girmesiyle ortaya çıkan yerleşik hayat ve kentleşme olgusu beraberinde de nüfus artışını ortaya koymuştur. Nüfusa ait bilgileri, daha çok Osmanlı dönemi kayıtlarından öğreniyoruz.³⁴

XVI. yüzyılın ilk yarısında, kentte; 22 Müslüman, 2 gayri müslim mahallesi yer alıp 2800 civarı Müslüman, 600 kadar da Hristiyan ve Yahudi nüfusun varlığı söz konusudur. 1588 yılında kentte, 39 Müslüman, iki gayri müslim mahallede 4000'i aşkın nüfusun yer aldığı ifade edilmektedir.³⁵

XVIII ve XIX. yüzyıllarda nüfus açısından kentte fazla bir gelişme görülmez. 1754 yılında yaklaşık nüfus 10.000 kişi olup bunların 1500 kadarı gayri müslimdir. XIX. yüzyıl başlarında 15.000 olarak tahmin edilen nüfus, yüzyılın sonlarına doğru kent merkezinde 13.000 ile 25.000, çevresiyle birlikte toplam 224 bin civarındadır.³⁶

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Antalya'nın; 1925-1926'da 32.000, mübadele sonrası 1927 sayımında nüfus 17.635 olarak yer almaktadır. Kısa bir süre sonra, ulaşım imkânlarının gelişmesi sonucu kentte, ekonomik hareketlilik ve nüfus artışı olmaya başlar. 1950'de 28.000 dolayında olan nüfus, bu tarihten sonra hızla artarak 1970'te 96.000'e, 1985'te 261.114'e yükselir.³⁷ Antalya'da, özellikle 1960 yılından itibaren, tarıma dayalı ekonomik yapıda bir değişimin başlamasıyla ekonomik hayatta, imalât sanayi ve ticaretinin payı gittikçe artar. Bu durum nüfus artış oranını da etkiler. 1980'lerden sonra Turizm alanında çok büyük bir patlama yapan kentin nüfusu da hızla artmıştır. Turizmin önemli ölçüde etkilediği yoğun göç alımı sonrası günümüzde kent ve çevre nüfusu, 2016 sayımına göre 2.328.000 civarındadır.³⁸

Şarampol/Osmaniye Camii

1- Yapının Yeri ve Adı

Şarampol Camii; Antalya merkez ilçe, Murad Paşa Mahallesi, Şarampol mevki, 561 Sokak ve Çatalköprü Caddesi arasında yer almaktadır (Res.1). Kent paftasında, 6978 ada 26 parselde bulunan ve Mülkiyeti Vakıflara ait olan yapının, doğusunda Cumhuriyet İlköğretim Okulu, kuzey ve batısında işyeri ve konutlar bulunmaktadır. Güney ve kuzeyde yer alan caddeler arasında, bir kısmı camiye ait olan küçük bir alan mevcuttur. Bu alanda tuvalet, abdesthane ve avlu kısmı yer alıp 2016 yılında şadırvan kaldırılarak 567. Sokak Çatalköprü caddesiyle birleşen yola eklenmiştir.

Yapının mevcut kaynaklarda ve halk arasında bilinen adı *Şarampol, Osmaniye, Hamidiye Camii*'dir. Şarampol yapının bulunduğu mevki, Osmaniye ve Hamidiye ise halk tarafından bilinen ancak bu ismin nereden geldiği tam olarak bilinmeyen adıdır.

2- Yapıyla İlgili Kaynaklar

XX. yüzyıl başlarında inşa edildiği bilinen yapıya ait kaynaklara bakıldığında, genel tanıtıma yönelik olarak yapılan çalışmaların dışında özgün bir araştırmaya rastlanmaz. Ayrıca, yapıyla ilgili olarak inşa, onarım ve gelirlerine ait vakıf kayıtları mevcut değildir. Minber ve mihrapta yer alan yazılar tarihlendirme açısından fikir vermez. Bu yazılar, son yıllarda süsleme amaçlı hazırlanmış, tarihi ve sanat özelliği olmayan, Kur'an'dan alınan yazılardır.

³⁴Emecen, *a.g.m.*, s.234-236.

³⁵Emecen, *a.g.m.*, s.235.

³⁶Darkot, *a.g.m.*, s.461-462.

³⁷Emecen, *a.g.m.*, s.236.

³⁸<http://www.nufusu.com/il/antalya-nufusu>

3- Yapım Tarihi, Banisi, Yapının Geçirdiği Değişiklikler ve Onarımlar

Caminin yapım tarihi, bânisi ve mimarı ile ilgili herhangi bir kitabesi bulunmamaktadır. Ancak, son cemaat yerindeki harim giriş kapısının sağında yer alan sülüs hattıyla yazılmış iki satırlık ayet metninin altında rumi ve hicri tarih yer almaktadır. Metin şu şekildedir (Res.2):

Trankripsiyonu:

İnnes'-salâte kânet 'ale'l-mü'minine

Kitaben mevkuten.³⁹ Fi l ramazan ve fi 14 eylül sene 1324 1326

Bu kitabedeki; 1 Ramazan 1326 H.(27 Eylül 1908 M.) ve 14 Eylül 1324 R. (27 Eylül 1908 M.) tarihleri caminin yapım tarihi olarak kabul edilebilir.⁴⁰

Yapının ilk inşa dönemine ait net bilgileri olmamasından dolayı, kitabe, mevcut kaynaklar ve yapının mimari tarzına bakılarak XX. yüzyıl başlarına tarihlendirebiliriz. Kitabeye düşülen tarih; Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının son yıllarına denk gelmektedir. Ayrıca, XX. yüzyılın başlarında caminin bulunduğu mahalleye göçmenlerin yerleştirilmesi ve yapının *Hamidiye* olarak adlandırılması arasındaki ilişkiden yola çıkılarak bu tarihin inşa tarihi olmasını güçlendirir. Yapının ilk inşasından hemen sonra, Sultan Reşad'ın (1909–1918) saltanatı döneminde minaresinin yapıldığı ifade edilmektedir.⁴¹

Şarampol Camisinin ilk inşasından sonra, özellikle son yıllarda mahalle halkı ve camii cemaati tarafından yapılan tadilatlar sonucu yapıda büyük değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler sonucunda da yapı özgün halini kaybetmiştir. Camii, 1940'larda çekilen eski bir resmine göre; kareye yakın dikdörtgen planlı, tek katlı, tek mekânlı, son cemaat yerinde ahşap ayaklar üzerinde yükselen üç yöne eğimli bir sundurma ile örtülü bir düzenlemedir (Res.3). Bu tarihten sonra yapı; 1975 yılında Vakıflar tarafından restore edilip 1982'de de batısındaki avlu kısmına şadırvan yapılır.

1990'lardan sonra kentin büyümesi ve nüfus artışına bağlı olarak; 1996 yılında son cemaat yerine, bugünkü mevcut kapalı birim yapılır. Hemen takip eden yıllarda, yapının orijinal boyutu yükseltilecek mahfil kısmıyla birlikte ele alınmıştır. Yükseltilmiş ana mekân ve son cemaat yerinin üzerinde yer alan mahfil kısmı, yapının özgün hali şeklinde algılanmasına yol açmıştır. Ayrıca, harim kısmında; zeminden çatıya kadar yer alan bölümlenmeler kat anlayışını ortaya koymuştur. 2016 yılında şadırvanın bulunduğu kısımdan yol geçmesiyle avlu alanı daralmıştır.

Tanım

1- Plan

Mevcut durumuyla planlama açısından yapı; kuzey-güney doğrultusunda, tek mekânlı, dikdörtgen bir mekân kurgusuna sahiptir (Çizim 1). Mahfiller, iç mekânın bölümlenmesi ve kat sisteminin oluşmasına yol açmıştır. Örtü sistemi, dört yöne eğimli kırma çatıdır. Doğu-batı ve güney kısımlarda iç mekânı oluşturan duvarlar ve açıklıklar yer alıp kuzeyde ise son cemaat yeri ile ana giriş bulunur.

³⁹Kur'ân-ı Kerim, Nisa suresi 103. ayet "...Şüphesiz ki namaz müminlere belirli vakitlerde yazılı bir farzdır."

⁴⁰Kitabe çözümlemesi için Yrd.Doç.Dr. Zekeriya Şimşir'e teşekkür ederim.

⁴¹http://www.antalya.bel.tr/tr/kent_gezisi/gezi_yerleri/tarihi_yerler.cfm?tanitimId=709, (13.05.2009 Saat 18:37).

2- Dış Tasvir

Genel olarak yapı dış tasviri, cephe düzenlemeleri sade ve kâgir bir camiidir. Yapıda özgünlüğünü koruyan önemli mimari unsur, cephelerde yer alan alt kat pencerelerdir.

Kuzey Cephede; caminin sokak girişinden hemen sonra ve son cemaat yeri ile ana giriş kapısından önce, son yıllarda eklenmiş; 3 yöne eğimli, kırma çatılı, dışa taşkın, dört yönde ayaklar üzerinde yükselen, baldaken formda diyebileceğimiz bir birimi yer alır (Res.4). Bu birimin tavan kaplaması lambridir. Örtü kısmında Marsilya kiremidi kullanılmıştır. Bu birimden geçildikten sonra; etrafı sonradan kapatılmış, açıklıkları mevcut son cemaat yeri bulunmaktadır (Res.5). Son cemaat yerinin hemen üstü mahfil olarak tasarlanmıştır. Bu kısma, son cemaat yerinin batı yönünde yer alan ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır (Res.6). Son cemaat yerinde; harim kısmına açılan ana giriş kapısı (Res.7) ve iki pencere bulunmaktadır. Altta yer alan iki pencere ile kapı büyükçe tutulmuş ve yuvarlak kemerli olup kilit taşları dışa taşkın biçimdedir (Res.8). Buda, yapının inşa edildiği yüzyılın karakteristiğidir. Üst mahfil kısmında ise üç küçük pencere yer alır. Son cemaat yeri aynı zamanda ayakkabılık olarak ta kullanılmaktadır.

Yapıya girişin sağlandığı, kuzey cephede yer alan son cemaat yerinin dış kısmı taş malzemeye kaplanmıştır. Yuvarlak kemerli ana girişin yer aldığı cephe ise sıvasız bırakılmıştır. Düzgün kesme taş malzeme burada net gözlenebilmektedir. Ana girişte daha sonradan eklenmiş çelik kapı ve ahşap pencere yer alır.

Caminin kuzeybatı köşesinde yapıya bitişik olarak minaresi yer alıp giriş kapısı kuzeydedir (Res.9). Minare kapısının giriş kısmı, zeminin yükselmesi sonucu biraz aşağıda kalmıştır. Giriş kapısı dar ve dikdörtgen biçimde olup üstünde boş bırakılmış sağır sivri kemerli kitabelik bulunur (Res.10). Kesme taştan inşa edilen minare, sade bir düzenlemeye sahiptir. Minarede; sekizgen kaide, bunun üzerinde pahlı pabuç kısmı, silindirik formlu gövde ile gövdenin alt ve üst kısmında bilezik, kademeli bir şekilde oluşturulmuş üçgen ya da testere dişi motifli şerefe altlığı, bunun üzerinde şerefe ile daha sonradan eklenmiş metal malzmeden yapılmış şerefe korkulukları, hemen üstünde ise petek, külah ve alem kısmı yer almaktadır (Res.11). Kaide ve pabuç kısmında birer mazgal pencere bulunmaktadır. Minare, caminin günümüze gelebilen orijinal tek mimari öğesidir diyebiliriz.

Doğu cephede; avlu girişi, avlu kısmı, musalla, abdesthane ve cami idare binası olarak düşünülen mekânlar yer alır. Bu cephede yer alan avluda, güneş ve yağmurdan koruma amacına yönelik sonradan yapılmış bir sundurma bulunur. Sade bir biçimde düzenlenmiş bu cephede; alt kısımda büyük ölçekli dört, üst kısımda da küçük ölçekli beş pencere yer alır (Res.12). Üst kısım beşinci pencere, kuzeydeki mahfil kısmına aittir. Pencereler hafif dışa taşkın biçimde olup pencere kilit taşlarında bu durumu daha belirgin biçimde gözlemliyoruz. Bu cephede yer alan alt kat pencerelerinin kilit taşı hizasına kadar sonradan eklenmiş, düzgün bir biçimde oluşturulmuş kaplama taş bulunur (Res.13). Yapının bu cephesinde ve diğer cephelerinde de köşe geçiş taşları olarak taş köşebentler yer alır (Res.14).

Güney cephe, sade bir düzenlemeye sahip olup altta ve üstte ikişer pencere yer alır. Üst kat pencereleri küçük boyutludur. Pencere düzeni; yuvarlak kemerli ve kilit taşları dışa taşkın bir biçimdedir.

Batı Cephede sade bir düzenlemeye sahip olup altta ve üstte beşer pencere yer alır. Pencere düzeni; yuvarlak kemerli ve kilit taşları dışa taşkın bir biçimdedir (Res.15). Ayrıca bu cephede, eski avlu yer alıp avluda; sonradan yapılmış ve günümüzde mevcut olmayan şadırvan (Res.16), abdest alma yeri, tuvalet (Res.17) ve yeni açılan yol bulunur (Res.18).

Üst Örtü ise, dikdörtgen mekân üzerinde yer alıp dört yöne eğimli, kırma çatılı ve üzerinde Marsilya kiremit kaplıdır (Res.19).

3- İç Tasvir

Ana ibadet mekânı olan harim, sade bir düzenlemeye sahiptir. Harimin kuzey, doğu ve batısında daha sonradan oluşturulan “U” biçimli ikinci kat mahfil kısmı yer alır (Res.20). Buraya, girişin sağında yer alan ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır (Res.21). Bu birimin kuzey kısmında yine ahşap merdivenlerle çıkılan sonradan yapılmış dikdörtgen bir mekân oluşturulmuştur (Res.22). Bu mekân çatıyla birleşik vaziyettedir. Mekânı aydınlatmak için çatı kısmında açıklıklar mevcuttur. Bu bölümlenmelerden dolayı harim, adeta üç katlı bir şekle dönüştürülmüştür. Sonradan eklenmiş birimler; harimin hacmini daraltmış olsa da daha fazla cemaatin ibadet etmesini sağlamaya yönelik bir mimari çözümleridir. Düz ve sade ahşap bir tavanla örtülmüş harimin diğer yüzeyleri de büyük ölçüde ahşap malzemeye bağlı lambriyle kaplıdır.

Harimde; mihrap duvarına, simetrik yerleştirilmiş iki alt iki de üst pencere; yan cephelere yerleştirilmiş dört alt ve dört üst pencere; cümle kapısının da iki yanına yapılmış pencereler ile iç mekânın aydınlık ve hava sirkülasyonunu sağlamaya yöneliktir. Ancak, günümüzde bu durum, aydınlatma ve klima sistemleriyle çözülmeye çalışılmıştır.

Mahfiller; harim kısmında sonradan oluşturulmuş ve girişin hemen sağında müezzin mahfili ile üst kısımda da kadınlar mahfili yer almaktadır. Kadınlar mahfili, caminin eski resimlerine bakıldığında varlığı görülmekte (bkz. Res.3) olup 1996 yıllarına ait fotoğraflara bakıldığında da günümüzdeki “U” biçimli düzenlenişin mevcut olduğu görülmektedir

Güneyde yer alan mihrap bütünüyle yenilendiği için orijinal haline ait bir iz yoktur. Mevcut durumuyla mihrap; yarı silindirik ve dışa taşkın bir biçimde oluşturulmuştur (Res.23). Mihrap, klasik mihrap düzenlemesinin günümüz anlayışıyla yenilendiği bir örnek olup Kütahya işi fabrikasyon çiniler ile kaplanmıştır. Çini yüzeyleri, yoğun bir süslemeye hâkim olup Kur’an’dan alınan yazılar ile Allah, Muhammed lafzı yer alır.

Minber; klasik minber düzeninde yer alıp betonarme malzemedan yapılmış ve bütün yüzeyi günümüz Kütahya çinileriyle kaplanmıştır. Minber olmak dışında sanatsal bir özelliğe sahip değildir. Özgün durumuna ait bir iz yoktur

Mihrabın doğu köşesinde vaiz kürsüsü yer alıp günümüz Kütahya çinileriyle bezenmiştir (Res.24).

4- Malzeme ve Teknik

Yapı örgüsünde kullanılan malzeme; doğu, batı ve güney cephelerinin sıvalı olması nedeniyle tam olarak tespit edilemez. Ancak, kuzey cephe son cemaat yeri duvarlarında düzgün kesme taş tam olarak gözlenmektedir. Dış cephede; köşe geçişlerindeki köşebentler, kesme taş ve zeminden belli bir yüksekliğe kadar kaplama taş malzeme kullanılmıştır. Minarenin bütünü kesme taş ile yapılmıştır.

Ahşap malzeme; pencere, kapı kanatları ile kat geçişleri, merdivenler, son cemaat yeri gibi birçok yerde kullanılıp ahşap türü lambri uygulaması yer alır.

Madeni malzeme; avlu korkulukları, pencere şebekeleri ve minare şerefe korkuluğunda yer alır. Devşirme malzemeye rastlanılmamıştır.

5- Süsleme

Yapıda; sanat özelliği taşıyan, tarihi niteliğe sahip bir süsleme ögesi bulunmaz. İç mekânda, özgün ve göze çarpan önemli bir süsleme ögesi bulunmaz. Mevcut süsleme ise günümüze ait; büyük ölçüde Kütahya işi fabrikasyon çini-seramik pano kaplamalardır. Dış cephedeki köşebentler ve pencere sistemindeki taş malzemeyle oluşturulmuş, dışa taşkın düzenleme; cephe hareketliliği açısından bir bezeme özelliğine sahip olduğu söylenebilir.

Değerlendirme Ve Sonuç

XX. yüzyıl başları Osmanlı Devletinin son dönemi ve çöküş sürecidir. Bu süreçte, savaşlar, göçler, ekonomik şartlar ve toplumsal olayların önemli etkisi vardır. Bu dönemde, kentsel gelişimin durma noktasına gelmesiyle birlikte inşa ve imar faaliyetleri de önemli ölçüde etkilenmiştir. Mimari faaliyetleri canlandırmada, dönemin siyasal durumuna göre bir takım girişimler göze çarpsa da, önceki dönemlerin anıtsal mimarisine boy ölçüşebilecek yapı faaliyetleri ortaya konulamamıştır. Bu dönemde yer alan I. Ulusal Mimarlık Akımı, mimari değişim ve gelişim açısından bir takım girişimleri ortaya koysa da yeterli olmamıştır. Ortaya çıkan ürünler; gelenekselliği yaşatmaya yönelik ve ihtiyacın ön planda tutulduğu bir takım denemelerin yaşandığı mimari faaliyetlerdir. Bu faaliyetlerin ortaya konulduğu mimari ürünler genellikle, büyük kentlerde ve özellikle İstanbul'da yer almaktadır.

Osmanlı Devletinin son günlerinde Anadolu kentleri, imar faaliyetleri konusunda, ülkenin içerisinde bulunduğu olumsuzluklar göz önüne alındığında yetersiz kalmıştır. Antalya ve çevresi de bu olumsuz durumdan payını alan bir kent durumundadır. Bu dönemde, Antalya'nın kentsel gelişim ve mimari faaliyetlerinde; coğrafi konumundan dolayı ticari, toplumsal ihtiyaca yönelik olarak ta sosyal ve dini yapılaşma göze çarpmaktadır.

Antalya merkez, Murat Paşa Mahallesinde yer alan Şarampol/Osmaniye/Hamidiye Camii; XX. yüzyıl başı ve Osmanlı Devleti'nin son döneminde inşa edilmiş bir yapıdır. Yapı; dikdörtgen formda, tek mekânlı, avlu ve son cemaat yerine sahip, tek minareli bir camiidir.

Yapı; ilk inşasından günümüze gelinceye kadar, geçirmiş olduğu değişiklikler ve yenilemeler sonucunda özgün halini kaybetmiştir. Yapının özgün durumuna ait olan mimari unsurlar; camii dış cephelerinin alt kısımlarındaki pencereler ve kuzeybatıda yer alan minaresidir.

Mevcut kaynaklara göre yapının ilk inşasında sonraki değişiklikler, 1940'lardan sonra başlamış ve en önemli değişikliklerde 1990'lı yıllardan günümüze kadar geçen süreçte olmuştur. Bu değişiklikler, caminin mülk sahibi Vakıflar ve özellikle de camii cemaati tarafından yapılmıştır. Camii cemaati tarafından yapılan değişikliklerin nedeni, nüfusun artışına paralel olarak cemaat yoğunluğunun getirdiği ihtiyaç sonucudur. Ancak bu durum, kontrolsüz ve büyük ölçüde ilgili kurumlardan izinsiz yapıldığı için yapının mekânsal kurgusunun değişmesine yol açmıştır. Bu değişim; dış mekânda yeni yapılaşmalara, iç mekânda ise bölümlenmeler sonucu kat anlayışına dönüşmüştür. Dış mekânda; idari birim, mutfak, tuvalet, şadırvan ve abdest alma yerleri gibi avlu içerisinde düzensiz bir biçimde yer alan mimari oluşumları ortaya koymuştur. İç mekânda ise; orijinalinde tek mekânlı olarak yer alan ana harim kısmının, çatıya kadar olan bölüntüleri, kat anlayışını ortaya çıkararak mekânın özgünlüğünün kaybolmasına yol açmıştır.

Yapıda meydana gelen bu değişikliklerin en önemli faktörü, izinsiz ve kontrolsüz müdahalelerdir. Ancak, yapılacak her türlü tadilat ve onarım ilgili kurumlarca kontrollü, güncellenmiş rölöve planlarının alınıp restore işlerine girilmiş olsaydı yapının özgünlüğü korunmuş olacaktı.

XX. yüzyıl başlarında inşa edilen Şarampol Camii; yapılan müdahalelerle, dönemin mimari özelliklerini ve özgün yapı formunu kaybetmiştir. Ancak yapı, mevcut durumuyla sağlam bir vaziyette yer almaktadır.

Kaynakça

- BAYKARA Tuncer, *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 1990.
- ÇAĞATAY Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, T.T.K. Yayınları, Ankara 1989.
- DARKOT Besim, "Antalya", *İslam Ansiklopedisi*, 1, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1993, s.459-462.
- DURUKAN Aynur, "Selçuklular Döneminde Ticaret Hayatı Ve Antalya", *Antalya 3. Selçuklu Semineri, 10-11 Şubat 1989, "Bildiriler"*, İstanbul 1989, s.50-59.
- EMECEN Feridun, "Antalya", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi/3*, İstanbul 1991, s.232-236.
- ERTEN Fikri, *Antalya Vilayeti Tarihi*, İstanbul 1940.
- KARACA Behset, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2002.
- KINAL Füzuzan, *Eski Anadolu Tarihi*, T.T.K. Yayınları, Ankara 1987.
- KOFOĞLU Sait, *Hamidoğulları Beyliği*, T.T.K. Yayınları, Ankara 2006.
- KOMİSYON, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, I, V.G.M. Yayınları, Ankara 1983.
- PARMAKSIZOĞLU İsmet, *İbn Batuta Seyahatnamesi*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1989.
- SARAÇOĞLU Hüseyin, *Akdeniz Bölgesi*, III, İstanbul 1968.
- ŞEKER Mehmet, *İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*, Ankara 1993.
- STRABON, *Antik Anadolu Coğrafyası*, (Çev.: Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993.
- TUĞLACI Pars, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985.
- TURAN Şerafettin, *Türkiye-İtalya İlişkileri I Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, Ankara 1990.
- TURAN Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.
- Yurt Ansiklopedisi*, "Antalya", II, İstanbul 1987.
- YUVALI Abdulkadir, "Türkiye Selçukluları Döneminde Antalya'da Ticari Hayat", *Antalya IV. Selçuklu Semineri (Bildiriler) 13-14 Mart 1992*, Antalya 1993, s. 94-99.
- ZİLLİOĞLU MEHMED, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, XIII., (Yayımlayan; Zuhuri Danişman), İstanbul 1971.
- http://www.antalya.bel.tr/tr/kent_gezisi/gezi_yerleri/tarihi_yerler.cfm?tanitimId=709, (13.05.2009 Saat 18:37)
- <http://www.nufusu.com/il/antalya-nufusu>, (10.07.2017)

Resimler

Resim 1. Şarampol Camii, Güneydoğu, Genel Görünüm (2009).

Resim 2. Şarampol Camii, Kuzey Ana Giriş Kapısında Yer alan Kitabe (2017).

Resim 3. Şarmpol/Osmaniye Camii, Eski Fotoğraf (Antalya K.T.V.K.K. Tescil Fişi).

Çizim 1. Şarmpol Camii, Plan ve Vaziyet Durumu (Art Lite Mimarlık, 2008).

Resim 4. Şarampol Camii, Kuzey, Ana Giriş (2017).

Resim 5. Son Cemaat Yeri (2017).

Resim 6. Son Cemaat Yerinden Mahfil Kısmına Çıkılan Merdiven (2017).

Resim 7. Son Cemaat Yeri, Ana Giriş Kapısı (2017).

Resim 8. Son Cemaat Yeri, Büyük Pencere (2017).

Resim 9. Minare (2017).

Resim 10. Minare, Giriş Kapısı (2017).

Resim 11. Minare; Gövde, Şerefe, Petek,
Külâh (2017).

Resim 12. Güneydoğu Cepheden, Doğu Cephede Yer Alan Pencereler ve Sundurma (2009).

Resim 13. Doğu Cephe, Duvar Yüzeyi, Kaplama Taş Malzeme (2017).

Resim 14. Köşebentler (2017).

Resim 15. Batı Cephe (2009).

Resim 16. Batı Avlu, Eski Şadırvan (2009).

Resim 17. Batı Avlu, Abdest Yeri ve Tuvalet Eski Hali
(2009).

Resim 18. Batı Avlu, Yeni Açılan Yol, 567. Sokak
(2017).

Resim 19. Üst Örtü (2009).

Resim 20. Harim, Mahfil Kısmı (2017).

Resim 21: Harim, Mahfil Kısımına Çıkan Merdiven (2017).

Resim 22. Harim, Çatıda Oluşturulmuş Dikdörtgen Mekân (2017).

Resim 23. Mihrap ve Minber (2017).

Resim 24. Vaiz Kürsüsü (2017).